

DONACIJA – METAFORIČKI POVRATAK ZAVIČAJU NA PRIMJERU
MILKA KELEMENA I VIKTORA ŽMEGAČA

SRĐAN ĐURIČIĆ □ Zavičajni muzej Slatina, Slatina

sl.1. Zgrada starog kotara/stare škole u kojoj
je danas Zavičajni muzej Slatina, vlasništvo
ZMS-a. Fotografirala Nikolina Tomić.

1 Odluka o osnivanju Zavičajnog muzeja u Podravskoj Slatini broj: 01-68/1987 od 28. veljače 1984. (Fond: Dokumentacija o muzeju – 777).

2 Odluka o osnivanju javne ustanove – Zavičajnog muzej Slatina, Klasa: 612-05/06-01/01 i Urbroj: 2189/02-01-06-1 od 9. ožujka 2006. *Službeni glasnik Grada* br. 2/06.

3 Dragica Šuvak, *Muzej iza zavjese* (Slatina: Zavičajni muzej Slatina 2009), 16-18.

4 Rokovnik kustosice Dragice Šuvak 1985. – 1986. (Fond: Dokumentacija o muzeju – 773).

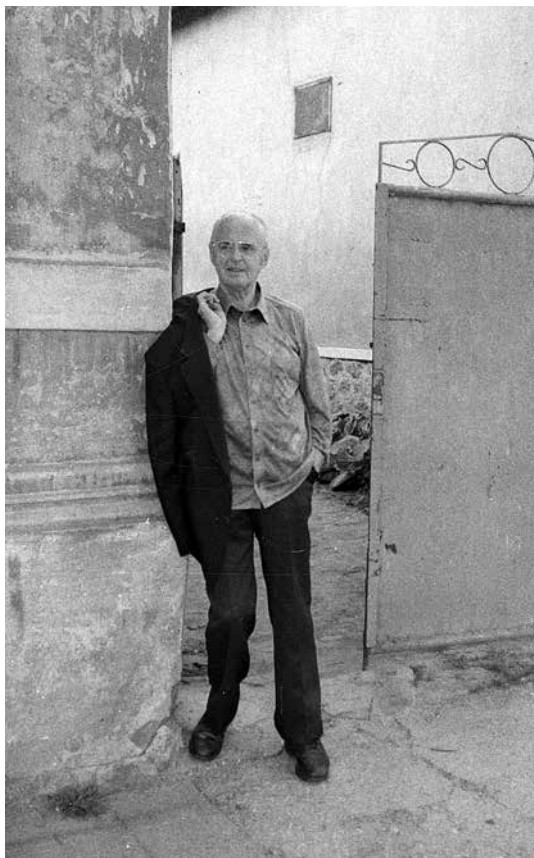
5 Zapisnik o ratnoj šteti Regionalnog zavoda Osijek za cjelinu Muzejska zbirka Lisičine od 25. lipnja 1999. (Fond: Dokumentacija o muzeju).

Zavičajni muzej Slatina osnovan je 1984. godine kao dio organizacijske jedinice Centra za kulturu Narodnog sveučilišta „Veljko Vlahović”¹ u sastavu kojega ostaje sve do osamostaljenja 1. kolovoza 2006.² Već pri osnivanju Muzeja postavljene su osnovne smjernice rada u kojima je naglašeno prikupljanje povijesne i ostale građe, njezina obrada, konzerviranje, zaštita i evidencija te organizacija i postavljanje izložaba, a sve s ciljem razvoja muzeološke i galerijske djelatnosti na području tadašnje Podravske Slatine.

Svijest o važnosti prikupljanja predmeta iskazana je prije osnutka Muzeja, u djelovanju Odbora za osnivanje Muzeja koji je osnovan 1978., a čiji su članovi proaktivno sudjelovali u prikupljanju muzejske građe. Sačuvana građa i popratna dokumentacija koja je skupljana u toj fazi predana je u vlasništvo Muzeju nakon njegova osnutka. Aktivna i stručna kampanja prikupljanja muzejske građe započela je dolaskom kustosice i dugogodišnje ravnateljice Dragice Šuvak, koja je fokus djelatnosti

Muzeja stavila na etnografsku, povijesnu i kulturno-povijesnu građu.³

Već prve godine Muzej je prikupio 70 predmeta koji su većinom darovani, a manji je broj njih pribavljen uz skromnu naknadu u prehrambenim proizvodima. Ti prvi nabavljeni predmeti bili su začetak Numizmatičke, Etnografske i Kulturno-povijesne zbirke.⁴ Već sljedećih godina povećan je broj novopribavljenih predmeta za muzejske zbirke, a znatan pad broja predmeta bilježi se za vrijeme trajanja Domovinskog rata. Ujedno, u tom je razdoblju Muzej radi sigurnosti preseljen na novu lokaciju, dok su dislocirani odjeli, posebice Spomen-kuća Nikole Miljanovića Karaule u Lisičinama, opljačkani, a dio predmeta je uništen ili trajno otuđen.⁵ Tijekom i nakon ratnih zbivanja na slatinskom prostoru djelatnici Muzeja nastavljaju raditi i premda u neprikladnim uvjetima, aktivno prikupljaju i inventariziraju građu. Ujedno, to je razdoblje u kojemu Muzej postaje mjesto susreta i stvaranja intenzivnih veza sa slatinskim zavičajnicima koji su živjeli i djelovali izvan Slatine ili izvan Hrvatske.

Važna prekretnica dogodila se 1998. godine, kada je Grad Slatina dio zgrade stare škole/starog kotara dodijelio na korištenje Zavičajnomu muzeju Slatina.⁶ (sl.1.) Tom odlukom stvoreni su uvjeti za razvoj ideje o stvaranju stalnog postava, ali i za unapređenje muzejske djelatnosti u cijelosti. Dodjeljivanjem zgrade starog kotara Muzeju ujedno je trajno sačuvan i revitaliziran vrlo važan arhitektonski sklop u srcu grada Slatine, čija je povijest blisko povezana s gradom, a posebice s njegovim stanovništvom. Zgrada koja je prvotno bila namijenjena javnoj upravi kroz godine se transformirala u odgojno-obrazovnu ustanovu – školu, i tako postala mjesto iz kojega su izlazile generacije slatinskih radnika, umjetnika i intelektualaca. Sanacijskom obnovom zgrade, koja je započeta 2000. godine, i preseljenjem 2009. godine konačno je riješeno pitanje prostora Zavičajnog muzeja Slatina. Nakon preseljenja 2015. godine otvoren je stalni postav⁷, a adaptacija muzejskih prostora nastavljena je sve do 2020. godine.

Prvi susret s Muzejom

Tijekom 40 godina djelovanja Zavičajnog muzeja Slatina njegovi su djelatnici aktivno radili na upoznavanju zajednice s pojedincima, ustanovama, udrugama i tvrtkama koje su dale znatan doprinos na području svog djelovanja. Već u prvim godinama nakon osnutka Muzej je okupio slatinske amaterske i akademske slikare koji do danas u njemu izlažu svoje radove. Tijekom Domovinskog

rata i preseljenja na sigurniju lokaciju Muzej i Ogranak Matice hrvatske u Slatini⁸ počinju okupljati Slatinčane koji su živjeli i djelovali izvan Slatine i Hrvatske, a čiji je rad prepoznat kako na nacionalnoj, tako i na međunarodnoj razini.

Prvi takav susret bio je s Milkom Kelemenom⁹ 1994. godine, kada su Ogranak Matice hrvatske u Slatini i Gradsko poglavarstvo Grada Slatine organizirali druženje publike i Milka Kelemena u srednjoj školi Marka Marulića u Slatini. Rezultat toga prvog kontakta supružnika Kelemena sa Slatinom bilo je organiziranje Međunarodnog glazbenog festivala *Dani Milka Kelemena* već sljedeće godine.¹⁰ Nakon utemeljenja festivala Milko Kelemen se svake godine vraćao u Slatinu i gradio prijateljske odnose ponajprije s pojedincima, a posredno i s djelatnicima Zavičajnog muzeja Slatina. Posebno emotivan trenutak bila je šetnja Milka Kelemena Slatinom i posjet poznatim mjestima njegova djetinjstva, u kojoj je sudjelovala i djelatnica Zavičajnog muzeja Slatina. (sl.2.)

Drugi susret Muzeja i slatinskog zavičajnika dogodio se 1998. godine, kada je u prostoru Centra za kulturu, u čijem je sastavu djelovao i Zavičajni muzej Slatina, Ogranak Matice hrvatske Slatina organizirao predstavljanje knjige *Bečka moderna* autora Viktora Žmegača.¹¹ (sl.3.)

Tada je Viktor Žmegač izgovorio poznatu rečenicu koja je svoje metaforičko ostvarenje dobila 2023. godine: „U Slatinu više nisam navraćao, a u isti mah mogu reći ja sam u Slatini svaki dan, doslovno svaki dan.“ Izgovorenom rečenicom Žmegač se osvrnuo na svoje odrastanje u Slatini i, kako je sam kasnije rekao, na divno djetinjstvo¹² u rodnome mjestu. Nakon predstavljanja knjige *Bečka moderna* Viktor Žmegač se 2009. godine vratio u Slatinu i u prostoru Zavičajnog muzeja Slatina predstavio knjigu *Majstori europske glazbe*.

Spomenuta dva susreta tijekom 1990-ih godina i kasnija korespondencija između djelatnika Muzeja i zavičajnika stvorili su ponajprije osjećaj međusobnog poštovanja, a time i uvjete za donacije koje će uslijediti u sljedećim godinama.

sl.2. Milko Kelemen na ulazu u rodnu kuću u Slatini, vlasništvo ZMS-a. Fotografirala Dragica Šuvak.

sl.3. Viktor Žmegač na predstavljanju knjige *Bečka moderna* u Slatini 1998. godine, vlasništvo ZMS-a. Fotografirala Dragica Šuvak.

6 Dragica Šuvak, *Muzej iza zavjese*, 2009, 34.

7 Dragica Šuvak, „Zavičajni muzej Slatina – novi postav“, *Glasnik Slatinskih muzeja* br. 7 (62), god. XXX (2019): 98.

8 Kustosica i ravnateljica Zavičajnog muzeja Slatina Dragica Šuvak bila je aktivna članica Ogranka Matice hrvatske u Slatini te je u navedenom razdoblju obnašala dužnosti predsjednice, a kasnije potpredsjednice Ogranka. Ta umreženost Muzeja i Ogranka rezultirala je pozitivnom uzajamnom suradnjom i nastavljenja je sve do danas, a u sklopu nje realizirani su brojni programi.

9 Milko Kelemen (Podravska Slatina, 30. ožujka 1924. – Stuttgart, 8. ožujka 2018.), hrvatski skladatelj, dirigent i pedagog, osnivač i doživotni predsjednik Muzičkoga biennala Zagreb, predstavnik avangardne glazbe.

10 Milko Kelemen, „O Slatini i glazbenom festivalu“, u: *Milko Kelemen i Slatina*, ur. Dragica Šuvak (Slatina: Zavičajni muzej Slatina, 2014), 20.

11 Viktor Žmegač (Podravska Slatina, 21. ožujka 1929. – Zagreb, 20. srpnja 2022.), hrvatski germanist, književni povjesničar, muzikolog i teoretičar, redovni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, inozemni član Saske akademije u Leipzigu i član znanstvenog društva Academia Europea u Londonu.

12 Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica, „Razgovor s akademikom Viktorom Žmegačem“, <https://www.knjznicavirovitica.hr/2022/02/razgovor-s-akademikom-viktorom-zmegacem/> (pristupljeno 26. veljače 2022.).

sl.4. Milko Kelemen potpisuje ugovor o donaciji u Zavičajnome muzeju Slatina, vlasništvo ZMS-a. Fotografirao Srdan Đuričić.

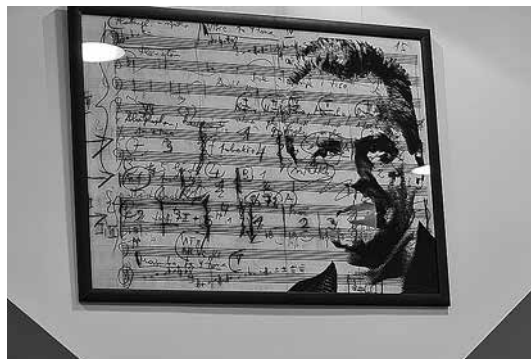
sl.5.-9. Dio postava Zbirke Milka Kelemena u Zavičajnome muzeju Slatina, vlasništvo ZMS-a. Fotografirala Nikolina Tomić.

Od susreta do donacija

Veza Žmegača i Kelemena sa svojim zavičajem osjetila se pri njihovu povratku u Slatinu. Kelemenova šetnja Slatinom, koja je zabilježena videokamerom, i Žmegačev emotivni osvrt na Slatinu njegova djetinjstva bili su jasan pokazatelj njihove želje da svom gradu ostave dio svog stvaralaštva – glazbenoga i književnoga.

Osjećaj te povezanosti sa slatinskim prostorom prvi put je iskazao Milko Kelemen, koji je od 1995. Muzeju periodično darivao glazbene instrumente iz različitih zemalja koje je prikupio na svojim putovanjima. Riječ je o predmetima različitih dimenzija i materijala izrade, koji su u prvoj fazi razmatranja o stalnom postavu Zavičajnog muzeja Slatina zauzimali ograničen prostor u sklopu tematske cjeline *Kelemenov glazbeni zemljopis*.¹³ Osa-mostaljenjem i preseljenjem Muzeja u nove prostore te intenzivnijim promišljanjem o formiranju stalnog postava

pojavi se i mogućnost predaje većeg dijela predmeta supružnika Kelemen gradu Slatini, a posredno i Zavičajnome muzeju Slatina. Ta je ideja realizirana 2012., kada Milko Kelemen potpisuje Ugovor o donaciji s Gradom Slatinom u kojemu je navedeno kako će Grad predati predmete Zavičajnome muzeju Slatina na pohranu, čuvanje i izlaganje u posebnom prostoru nazvanom Zbirka Milka Kelemena.¹⁴ (sl.4.)

Godine 2014. svečano je otvorena Zbirka Milka Kelemena, izdvojena cjelina Zavičajnog muzeja Slatina u kojoj je izložena donacija Milka i Miroslave (Mele) Kelemen.¹⁵ (sl.5.-9.)

Nakon donacije supružnika Kelemen, i posebice nakon otvaranja spomen-sobe, aktivirani su odnosi s ostalim zavičajnicima, suvremenicima Milka Kelemena, među kojima važno mjesto imaju Viktor Žmegač i njegova obitelj. Godine 2017. Gradsko vijeće Grada Slatine

¹³ Dragica Šuvak, *Kelemenov glazbeni zemljopis, Muzeologija* 51 (2014): 191.

¹⁴ Ugovor o donaciji i osiguranju namjenskog prostora u sklopu objekta Zavičajnog muzeja u Slatini Klasa: 612-05/12-01/03 i Urbroj: 2189/02-02-12-1 od 10. lipnja 2012.

¹⁵ Dragica Šuvak, „Zbirka Milka Kelemena”, u: *Milko Kelemen i Slatina*, ur. Dragica Šuvak (Slatina: Zavičajni muzej Slatina, 2014), 15-19.

dodijelilo je Viktoru Žmegaču Povelju počasnoga građanina grada Slatine i ključ grada, no akademik Žmegač, nažalost, zbog zdravstvenih razloga nije mogao preuzeti nagradu.

Tek je 2019. godine obitelj akademika Žmegača, sin Andrej Žmegač i kći Aleksandra Žmegač Horvat, preuzela Povelju i ključ grada Slatine u Zavičajnome muzeju Slatina, a tada su započeli i formalni dogovori o preuzimanju dijela ostavštine Viktora Žmegača. Prema želji Viktora Žmegača i njegove obitelji, dio njegove knjižnice, priznanja i osobni predmeti bit će predani Zavičajnome muzeju Slatina na pohranu, čuvanje i izlaganje u izdvojenoj sobi Muzeja. (sl.10.) Nakon smrti akademika Žmegača intenzivirali su se dogovori o preuzimanju tih predmeta, a zaključeni su 15. ožujka 2023., kada je donacija preuzeta i ugovor o donaciji potpisan. (sl.11.)

Sadržaj donacija

Navedenim dvjema donacijama fundus Zavičajnog muzeja Slatina uvećan je za približno 1750 predmeta vezanih za život i stvaralaštvo dvaju vrlo značajnih predstavnika glazbenoga i intelektualnog života Hrvatske – Milka Kelemena i Viktora Žmegača. Iako su obje donacije kvantitativno slične¹⁶, sadržajno su bitno različite, što je i očekivano s obzirom na njihov angažman na različitim područjima stvaralaštva.

Donacija Milka i Miroslave (Mele) Kelemena preuzeta je tijekom travnja i rujna 2013. i prevezena je iz Zagreba i Stuttgarta u Slatinu. Pregledom sadržaja donacije utvrđeno je da je najveći dio predmeta vezan za stvaralaštvo Milka Kelemena, a najvažnije su među njima partiture različitih nakladnika. U toj kategoriji svakako treba spo-

sl.10. Dio donacije obitelji Žmegač u Zavičajnome muzeju Slatina, vlasništvo ZMS-a. Fotografirao Srđan Đuričić.

sl.11. Preuzimanje donacije u stanu pokojnog akademika Žmegača, vlasništvo ZMS-a. Fotografirala Nikolina Tomić.

menuti zanimljive i dragocjene radne verzije pojedinih djela koje daju uvid u proces nastanka određenih Kelemenovih ostvarenja. Popratna veza uz umjetnikovo stvaralaštvo je i darovani pijanino, brojni i raznovrsni nosači zvuka s djelima Kelemena i ostalih glazbenika, kao i brojne nagrade i priznanja različitih država, ustanova i festivala. Dio donacije su i osobni predmeti supružnika Kelemena, od kojih se svakako izdvajaju fotografije i oko 50 fotoalbuma koji čuvaju njihove uspomene s brojnih putovanja.¹⁷ Također, supružnici su u sklopu donacije darovali i dijelove namještaja te predmete koje su prikupili na putovanjima: glazbala što ih je pribavio Milko i tradicijske preslice koje je prikupljala Miroslava (Mela). Tom donacijom stvoreni su uvjeti za uspostavu izdvojenog dijela stalnog postava – Zbirke Milka Kelemena, u kojemu posjetitelji mogu upoznati stvaralaštvo, ali i osobnost tog doajena avangardne glazbe.

Donacija obitelji Viktora Žmegača preuzeta je u ožujku i rujnu 2023. Za razliku od Kelemenove donacije, tu su donaciju Muzeju predali nasljednici Viktora Žmegača koji su selektivno odabrali predmete vezane za njegov

¹⁶ Donacija Milka i Miroslave (Mele) Kelemena, prema ugovoru o donaciji, sastoji se od 75 zbirnih zapisa koji sadržavaju 961 pojedinačni predmet. Donacija obitelji Žmegač, prema popisu predmeta od 15. ožujka 2023. i aneksu popisa donacije od 13. rujna 2023., sastoji se od 791 predmeta.

¹⁷ Srđan Đuričić, „Kelemenov pozdrav svijetu”, *Revija Đakovačkih vezova* br. 51 (2021): 114.

život i rad. Kao i donacija Kelemen, i ova Viktora Žmegača sadržava predmete vezane za akademikov rad, no znatno je manji, gotovo neznatan broj predmeta vezanih za Žmegačev privatni život. Najveći dio donacije čini dio privatne knjižnice od 737 jedinica knjižne građe različitog sadržaja, uključujući i radni stol, pisaci stroj, pijanino, portret Franza Kafke, rukopisi i dioptrijske naočale. Uz dio knjižnice, donacija se sastoji i od 40 priznanja i odlikovanja različitih festivala, ustanova i institucija te od manjeg broja privatnih fotografija. Knjižna građa, koja čini najveći dio donacije, vremenski odgovara drugoj polovici 20. i početku 21. stoljeća, a manji broj knjiga dio su biblioteke roditelja Viktora Žmegača. Posebice su zanimljive knjige s posvetama, zabilješkama, napomenama i komentarima, na temelju kojih možemo bolje i dublje upoznati Viktora Žmegača, a donekle i razumjeti njegov način razmišljanja i pogleda na svijet. Darovana građa govori o Žmegačevu procesu promišljanja i stvaranja, ali ujedno pokazuje kako pojedinac i znanstvenik utječe na širu zajednicu. S obzirom na značenje te donacije, Zavičajni muzej Slatina planira izložiti građu u zasebnom prostoru stalnog postava unutar kojega će posjetitelji moći bolje upoznati Viktora Žmegača i njegov doprinos cjelokupnoj znanosti.

Povratak u Slatinu

Milko Kelemen i Viktor Žmegač rođeni su u Slatini 1920-ih godina. U rodnom su gradu pohađali osnovnu školu, a nakon toga gimnaziju u Virovitici. Profesionalni i privatni život odvodi ih izvan Slatine i u nju se vraćaju nakon gotovo 50 godina izbjavanja. Iz njihovih izjava, razmišljanja i susreta sa Slatinčanima u drugim mjestima iščitava se želja za povratkom u zavičaj, barem putem njihova stvaralaštva. Ta je želja iskazana i utemeljenjem Međunarodnog festivala *Dani Milka Kelemena*, koji je pokrenuo sam Kelemen, dok Žmegač u svojim govorima, a posebice u svojoj kolumni *Slatinski crteži*, koja je izašla u časopisu *Vijenac* br. 739, bilježi „sjećanja na dane u rodnom gradu”. Ta bliskost sa svojim rodnom gradom rezultirala je njihovim povratkom u Slatinu. Pritom je povratak metaforičke prirode, ali možda su to i ponajbolji primjeri povratka i iskazi zavičaju putem njihovih djela i radova. Žmegač i Kelemen poznatiji su primjeri tog metaforičkog povratka, ali nikako nisu i jedini. Osim navedenim donacijama, kroz Zavičajni muzej Slatina u rodni su se grad vratili i Dušanka Janković Jablanović, Boris Kelemen, Mirko Jirsak, Viktor Libl, Goran Perkovac, ali i brojni drugi poznati i manje poznati Slatinčani.

LITERATURA

1. Đuričić, Srđan. „Kelemenov pozdrav svijetu”. *Revija Đakovačkih vezova* br. 51 (2021): 113-115.

2. Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica. „Razgovor s akademikom Viktorom Žmegačem”. <https://www.knjiznicavirovitica.hr/2022/02/razgovor-s-akademikom-viktorom-zmegacem/> (pristupljeno 26. veljače 2022.).

3. Kelemen, Milko. „O Slatini i glazbenom festivalu”. U: *Milko Kelemen i Slatina*, ur. Dragica Šuvak, 20-21. Slatina: Zavičajni muzej Slatina, 2014.

4. Šuvak, Dragica. *Muzej iza zavjese*. Slatina: Zavičajni muzej Slatina, 2009.

5. Šuvak, Dragica. „Kelemenov glazbeni zemljopis”. *Muzeologija* 51 (2014): 190-199.

6. Šuvak, Dragica. „Zbirka Milka Kelemena”. U: *Milko Kelemen i Slatina*, ur. Dragica Šuvak, 15-19. Slatina: Zavičajni muzej Slatina, 2014.

7. Šuvak, Dragica. „Zavičajni muzej Slatina – novi postav”. *Glasnik Slavonskih muzeja* br. 7 (62), god. XXX/2019: 98-103.

8. Žmegač, Viktor. „Slatinski crteži”. *Vijenac – književni list za umjetnost, kulturu i znanost* br. 739, godište XXX, 30. lipnja 2022.

Primljeno: 9. kolovoza 2024.

DONATION – A METAPHORICAL WAY TO GO BACK HOME: THE EXAMPLES OF MILKO KELEMEN I VIKTOR ŽMEGAČ

Slatina Local History Museum since its foundation has collected material connected with the development of the city of Slatina and surrounds and in its forty years of existence in which it has changed its venue several times this mission has been maintained. During the 1990s the first contacts were made via the Museum and the local branch of Matica Hrvatska with local celebrities Milko Kelemen and Viktor Žmegač.

From these first contacts in the course of time it appeared there was the chance of receiving objects from the two mentioned people, and through them of being able to acquaint the community with their achievements in the fields of avant-garde music and German studies and literary theory.

The first donation came in 2012 when the Museum with the mediation of Slatina City accepted items of Milko and Miroslava (Mela) Kelemen. This donation resulted in the opening of the Milko Kelemen Collection memorial room.

In 2023, Slatina Local History Museum received another donation that was given by the family of Academician Žmegač.

These two men of Slatina had returned to their native soil through their achievements in their fields of activity.